

نایب‌رئیس شورای علمی بنگاه نشریات دایرة المعارف شوروی»

دایرة المعارف ودایرة المعارف نویسان

در روزگار ما آیا تبحر در کلیه علوم عملی است؟ تصور میکنم که این امر مفهومی را که مردم حتی پنجاه سال پیش از آن داشتند از دست داده است. دنیای کنونی با پیشرفت‌های علمی و فنی خود، با گنجینه روزافزون خود در زمینه ادبیات و تاریخ آدمی را در برابر کوهی از اطلاعات و دانستنی‌ها قرار میدهد که شخص حتی نمیتواند امیدی به هضم و فهم یا بخاطر سپردن آن‌ها داشته باشد. حتی در یک رشته محدود محال است بدون کمک گرفتن از وجیزه‌ها و کتابهای راهنما و آثاری که بمنظور مراجعه تنظیم یافته‌است از گسروش و تکامل معلومات بهره‌مند شد.

با این‌همه کسانی که به‌جند بن رشته معارف علاقه‌مندند گنجینه‌ای از اطلاعات موجز، ولی درست از نظر علمی را، درباره زمینه‌های گوناگون زندگی جامعه معاصر در دسترس خود دارند و تنها میباید بنحوی ماهرانه از آن استفاده کنند. وظینه بنگاه نشریات دایرة المعارف شوروی، آن است که این اطلاعات را بنحوی شایسته و قابل فهم در دسترس بگذارد. *علوم انسانی و مطالعات روسی*

در روسیه تنظیم دایرة المعارف از آغاز قرن هیجدهم شروع شده، گرچه در آن روزگار انتشار فرهنگ‌ها و دایرة المعارف‌ها بنحوی گاه‌بگیر صورت می‌گرفته است. بزرگترین دایرة المعارف پیش از انقلاب در روسیه در ۲۸ جلد و چهار ضمیمه در سالهای ۱۹۰۷ - ۱۸۹۰ بوسیله بنگاه بروکهاوز و یفرون **Brockhaus & Yefron** انتشار یافت. مقالات آن را بر جسته‌ترین دانشمندان در همه رشته‌های دانش نوشته‌اند. کتاب‌شناس مشهور آلمانی بنام شنیدر در سال ۱۹۲۴ در اثر خود «دورة کتاب‌شناسی» دایرة المعارف بروکهاوز را شاهکاری در نوع خود

وصف کرده است .

انتشار دایرة المعارف ۵۸ جلدی بوسیله انستیتوی کتاب شناسی روسی بنام گرانات در ۱۹۱۰ آغاز شد و پس از انقلاب به اتمام رسید .

در روسیه پیش از انقلاب چندین دایرة المعارف دیگر به چاپ رسید، ولی بیشتر مورد استفاده محافل محدودی از روشنفکران بود و امروزه تیراژ بسیار کم آنها مابقی تعجب ما میگردد . دایرة المعارف پروکهاوز تنها در ۲۵۰۰ نسخه و دایرة المعارف روسی در ۱۰۰۰۰ نسخه انتشار یافت و مجموع تیراژ پنج چاپ فرهنگ پاولنکوف Pavlenkov که بیش از همه مورد استقبال همگان بود از ۱۰۰۰۰۰ نسخه تجاوز نکرد .

پس از انقلاب اکتبر رغبت شدید مردم به کسب معلومات چنان فزونی یافت که ناچار میبایست در مورد نشر فرهنگها روش کاملاً نوی در پیش گرفت . حتی در سالها ۲۲-۱۹۲۰ که کشور تازه میخراست از اثرات جنگ و از هه پاشدگی اقتصادی قداست کند، امر تنظیم و چاپ فرهنگها بوسیله وزارت آموزش و پرورش شوروی آغاز شد .

کار انتشار دایرة المعارف بزرگ شوروی و دو چاپ از دایرة المعارف کوچک تقریباً پیش از آغاز جنگ جهانی دوم به پایان رسید . دایرة المعارفهای چند جلدی پزشکی و فنی و همچنین دایرة المعارفهای اختصاصی مربوط به فیزیک و شیمی و دیگر رشتههای دانش نیز در همین مدت به چاپ رسید .

در پانزده سال اخیر انتشار دایرة المعارفها در کشور شوروی دامنه بس وسیعی یافت و اینک میلیونها خانواده شوروی برای استفاده شخصی خود انواع دایرة المعارف در اختیار دارند . و این امری است بس طبیعی ، زیرا سطح متوسط معلومات فرد شوروی بسی بالا رفته است و او همواره با موضوعات علمی و فنی تازه سروکار دارد .

ویلیام نبتون، ناشر آمریکائی دایرة المعارف بریتانیا، که چندین بار از بنگاه نشریات دایرة المعارف شوروی، بازدید کرده است، از شنیدن رقم تیراژات اشارات بنگاه مزبور به تعجب افتاده گفته است: « دایرة المعارف بزرگ شوروی یکی از مهمترین نشریات جهان است و در گذشته هیچ دایرة المعارفی دارای چنین دامنه نفوذ وسیعی نبوده است . »

ولی دگرگونی اساسی نهچندان در افزایش بیسابقه تیراژ این نشریات است که در شیوههای تهیه و تنظیم مطالب آن .

روزگاری بود که فرهنگها و دایرة المعارفها بوسیله گروه کوچکی از اشخاص با صلاحیت و گاه حتی بوسیله یک نفر تهیه میشد که به سلیقه خود کار

میکردند و همه زحمات طولانی و کسل کننده مربوط به تنظیم مطالب را خود عهده دار میشدند. البته با این شیوه گاه کتابهای بسیار خوبی تهیه شد. مثلاً گفته میشود که پاولنکوف فرهنگ خود را بتمامی و با دست خویش در خانه خود نوشت. ممکن است که این گفته درست باشد، ولی فرهنگ پاولنکوف اثری علمی نیست. بلکه بطور ساده مجموعه ای از اطلاعات بسیار مفید ولی بسیار مختصر درباره برخی موضوعها و حوادث و اشخاص میباشد. دیدرو، دانشمند بزرگ فرانسوی، در مقاله ای که در دایرة المعارف مشهور خود درباره ناشران نوشته چنین میگوید: «آثاری هست که امر تنظیم و انتشار آن مستلزم چنان معلوماتی است که از آنچه برای یک نفر میتوان در تصور آورد بیشتر است. دایرة المعارف از همین شمار آثار است.» و هر چه زمان میگذرد این کلمات دیدرو قوت بیشتری کسب می کنند. دایرة المعارفهای امروزه شوری نتیجه کار دستجمعی صدها انستیتو و بخشهای دانشگاه و تعداد هنگفت دانشمندان و نویسندگان و مردان اجتماعی است. و این از ویژگیهای روزگاری است که مادر آن بسرمیبریم. کار ناشران امروزی را نمیتوان بدون بحث عام درباره مقالات که اکثراً با جدل عای شدید همراه است در تصور آورد. توجه به کار تنظیم و تهیه دایرة المعارفها چندان زیاد است که حتی در همان مراحل اولیه که فهرست مقالات یا سباه لغات در دست تهیه است هزاران تذکر و پیشنهادها میرسد. ما با کشاندن کلیه افراد جامعه علمی به کار تهیه و تنظیم دایرة المعارفهای خود امکان مییابیم که از لغزشهای شخصی پرهیز کنیم و مقالات نشریات ما بر پایه مستحکم علمی متکی باشد.

برای مثال کار تهیه چاپ دوم دایرة المعارف بزرگ شوروی را در نظر بگیریم. پانزده هزار وهشتصد و بیست (۱۵۸۲۰) تن در این کار شرکت داشته اند که از آن جمله نه هزار و پانصد تن بطور دائم با بنگاه انتشارات ماهمکاری دارند. نزدیک به هفتصد تن از آنان عضو پیوسته یا وابسته فرهنگستان علوم اتحاد شوروی و فرهنگستانهای علوم جمهوریها و دیگر فرهنگستانهای اختصاصی می باشند، شش هزار و هفتصد و چهل وهشت تن دیگر مردان و زنانی هستند که در زمینه دانش و هنر مقام شایسته ای کسب کرده اند و گواهینامه های عالی در دست دارند، چهارصد و هفتاد تن دیگر از رجال سیاسی و دولتی و اداره کنندگان صنایع و رهبران اتحادیه های صنفی و غیره میباشند. هزاران دانشمند و پژوهنده فنی و مردان اجتماعی بعنوان مشاور و تنظیم کننده غیر موظف مقالات به کار در دست شده اند. ما با دانشمندان و بنگاههای علمی سی و پنج کشور در تماس بوده ایم.

از جمله نویسندگان مقالات ما شخصیت های علمی بزرگی مانند فردریک ژولیو کوری فرانسوی، دلبلیو آر. آشبی و جی. پوک انگلیسی و اوپندیکت مجارستانی وی. هیروفسکی و ل. نمس و و. پروخازکای چکوسلواکی و بسیاری

دیگر را میتوان برشمرد .

یکی از ویژگی‌های دایرة المعارف های شوروی آن است که فهرست‌های بیلپیو گرافی در آن به همان زبان و همان حروف اصلی کتاب‌هایی که بدان اشاره رفته قید شده است و گذشته از زبان‌های ملت‌های اتحاد شوروی فهرست‌های مزبور شامل نام و عنوان کتاب‌هایی به بیش از بیست زبان خارجی است .

ترجمه و انتشار مقالات دایرة المعارف بزرگ شوروی در کشورهای خارج گواهی بر علاقه و توجه عمکاتی بدان میباید . ناشران آلمان شرقی، چکواسلواکی، چین، مجارستان، یونان، ژاپن و دیگر کشورها مقالاتی از مجلدات مختلف دایرة المعارف بزرگ شوروی را بزبان خود ترجمه و بصورت جزوه بیرون داده‌اند . بطور تقریب ۴۰۰ جزوه از این نوع انتشار یافته است . جلد پنجاهم دایرة المعارف بزرگ شوروی که شرح مبسوطی درباره کشور شوروی در بر دارد بوسیله انتشارات پرگامون (آلفورد) به انگلیسی ترجمه و انتشار یافته و بطور وسیعی در کشورهای اروپا و آمریکا و آسیا به فروش رفته است . یکی از بنگاه‌های انتشارات یونان دست‌اندرکار ترجمه و انتشار سراسر دایرة المعارف کوچک شوروی به زبان یونانی شده است و تا کنون پنج جلد ازده جلد آن انتشار یافته و باقی در دست تهیه است .

سی‌هزار دوره از دایرة المعارف بزرگ شوروی در کتابخانه های سی و پنج کشور خارجی موجود است .

دایرة المعارف بزرگ شوروی مجموعه اساسی معلومات در شوروی است ، ولی بهیچ‌رو نمیتوان آن را تنها و منحصر بفرد دانست . چند سال پیش، پس از انتشار آخرین مجلد دایرة المعارف بزرگ شوروی، تهیه و تنظیم دیگر دایرة المعارف‌ها آغاز شد و امروزه بیش از بیست نشریه مختلف دایرة المعارفی در دسترس همگان است .

سالنامه‌های دایرة المعارف بزرگ شوروی که از سال ۱۹۵۷ انتشار می‌یابد دنباله مستقیم خود آن میباشند و از روی استحقاق اثری است مورد استناد . چنانکه پیش از این گفته شد، جهان کنونی به‌دشباع سرشار از همه گونه معلومات در رشته‌های مختلف است . همین‌خود موجب میگردد که دایرة المعارف های اختصاصی در زمینه‌های فیزیک، شیمی، جغرافیا، تاریخ، فلسفه، اقتصاد و علوم تربیتی که از طرف بنگاه‌ها انتشار مییابد بیش از پیش مورد تقاضای خواستاران باشد .

چاپ دایرة المعارف چهارجلدی درباره اداره خودکار صنایع و الکترونیک صنعتی بپایان رسیده و دایرة المعارف سه‌جلدی در باره مصالح ساختمانی تکنولوژی معاصر انتشار یافته است و نیز سومین و آخرین جلد دایرة المعارف صنایع

ساختمانی معاصر بزودی انتشار خواهد یافت. همه گونه قراین و شواهد در دست است که حتی دایرة المعارف‌های اختصاصی مورد استفاده قشرهای وسیع خوانندگان قرار میگیرد و این امر ما را بر آن داشته است که دست به کار تهیه دایرة المعارف‌هایی درباره زیست‌شناسی، جنک‌شناسی، زمین‌شناسی، ریاضیات و دریاشناسی بشویم. خوانندگان ماعلاقة فراوانی به کلیه مسائل مربوط به پژوهش‌های کیهانی نشان میدهند و بی‌شک ما بزودی ناگزیر به تهیه و تنظیم دایرة المعارف کیهان‌شناسی خواهیم شد.

انتشار هر يك از مجلدات دایرة المعارف‌های ادبیات و تأثیرات و فرهنگ موسیقی، و یاد هنر کشورها و ملت‌های جهان، بعنوان حادثه فرهنگی مهمی در زندگی کشور ما تلقی می‌گردد. شبفنگان فیلم با اشتیاق بسیار منتظر انتشار «فرهنگ سینما» هستند. همچنین کار تهیه و تنظیم دایرة المعارف چهارجلدی اقتصاد سیاسی و دایرة المعارف شش‌جلدی کشاورزی و دایرة المعارف پنج‌جلدی دامپزشکی آغاز شده است. ما تا کنون يك فرهنگ مختصر در باره قوانین کاروبك فرهنگ دایرة المعارفی حقوق انتشار داده ایم ولی نیاز به تهیه و تنظیم يك دایرة المعارف اساسی حقوق ظاهرأ محسوس است.

بسیاری از نشریاتی که نام برده شد هم‌اینک در دست ما کشور جهان شهرت دارد و برای ترجمه آن‌ها به زبان‌های فرانسه و انگلیسی و غیره تقاضاهائی به ما میرسد. از جمله، آهاتون، سردیر نخستین دایرة المعارف «آفریکانا» که اینک در دست تهیه میباشد در دیداری که بتازگی از پنکاه ما کرده در این باره با ما صحبت داشته است.

تقریباً ده سال پیش فرهنگ شرح‌زندگانی «مردان برجسته دانش و فن» از چاپ بیرون آمد و اینک این بحث مطرح است که دست به انتشار يك رشته فرهنگ‌های شرح‌زندگانی مردان برجسته علوم شیمی، جغرافیا، زمین‌شناسی، هنر، ادبیات و دیگر رشته‌های دانش و فن و فرهنگ زده شود.

دایرة المعارف مختصر دوجلدی خانه‌داری تا کنون دوبار و مجموعاً در هفتصد هزار نسخه به چاپ رسیده است و اینک چاپ سوم آن پس از تجدید نظر و افزایش مطالب در دست چاپ است. دایرة المعارف يك‌جلدی «پزشکی خانگی»، که چاپ سوم آن بزودی منتشر خواهد شد نیز به همین اندازه از قبول عام برخوردار است. اکنون که چاپ دوم دایرة المعارف بزرگ پزشکی در ۳۶ جلد به پایان رسیده کار تهیه و تنظیم يك دایرة المعارف کوچک پزشکی آغاز گردیده است. هر گاه همه نسخه‌های چاپ‌شده دایرة المعارف‌هایی که در پانزده سال گذشته بوسیله بنک، ما انتشار یافته است با هم جمع گردد رقم بسیار درشت -

۲۹۰۷۳۵۸۰۰ بدست خواهد آمد و همه این مجلدات فطور اینک در قفسه‌های کتابخانه‌های شخصی و عمومی سراسر جهان جای گرفته‌اند. از آن گذشته، ما هفتصد فرهنگ لغات به‌هشتاد و هشت زبان و رویهم در بیش از چهل میلیون نسخه چاپ کرده‌ایم.

اکنون کلمه‌ای چند در باره بر نامه‌های آینده خود بگوئیم. عمده‌ترین هدف بنگاه نشریات «دایرة المعارف شوروی» تدارک امر سومین چاپ دایرة المعارف بزرگ شوروی است. زمان میگذرد و بسا پیشرفت‌های جالب در کشورها و در دیگر کشورها روی مینماید، در نقشه جهان تغییراتی پدید می‌آید، درک تازه‌ای از طبیعت و اجتماع صورت می‌بندد. اینک از زمان انتشار نخستین مجلد چاپ دوم دایرة المعارف بزرگ شوروی شانزده سال میگذرد. در این مدت نسل تازه‌ای رشد یافته است و میلیون‌ها جوان به دانش و تکنیک و فرهنگ روی آورده‌اند. اینان به دایرة المعارف تازه‌ای احتیاج دارند که سطح کنونی دانش و معلومات را منعکس دارد و از اشتباهات و نقایص چاپ‌های قبلی برکنار باشد.

با آنکه گردانندگان بنگاه نشریات ما تجربه‌ای فراوانی اندوخته‌اند، باز ما همواره آماده شنیدن پیشنهادها و راهنمایی‌ها هستیم. دایرة المعارف نویسان بسیاری از کشورها، خاصه مجارستان و چکسلواکی و بلغارستان و لهستان و رومانی و آلمان غالباً برای بازدید از بنگاه و شرکت در کارهای ما می‌آیند و گاه مدتی در آن نزد ما میمانند. ما نجر بیات خود را با آنان در میان میگذاریم و آنان به ما در نوشتن مقالات مربوط به کشورهای خود کمک مینمایند. صدها مقاله نیز از طرف مصنفان شوروی برای دایرة المعارف‌ها و فرهنگ‌ها و سالنامه‌های کشورهای دیگر مانند آلمان و انگلستان و فرانسه و بلغارستان و لهستان و چکسلواکی و آمریکا و هندوستان و یوگوسلاوی نوشته میشود. دوستان خارجی ما با همان میل و رغبتی که ما همکاری آنان را پذیره می‌شویم از همکاری دانشمندان شوروی حسن استقبال بعمل می‌آورند.

شوریه‌شکاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

پرتال جامع علوم انسانی